

KULTURVÄRDEN

ÖPPEN FÄSTNING

Bohus bjuder in gamla fiender

KUSINEN FRÅN EUTIN

Charlotta charmade Sverige

SOMMARENS PÄRLOR

Skönheter för semesterfirare

K

SATTA PÅ PLATS

Bronspojkar kom till Drottningholm

FÄRGPRAKT FRÅN ÖSTER

Kina slotts tapeter fick ny lyster

PLATTA SKÖNHETER

Vi går ända in i kaklet

Trädgårdens

MÄSTARE

SEVÄRT I SOMMAR

SLOTT, PARKER, FÄSTNINGAR, kungsgårdar och kyrkoruiner – det är perfekta promenadstråk, utflyktsmål och picknickplatser i sommarsverige. För att inte tala om ett roligt sätt att lära sig lite mer historia. För på de besöksmål som Statens fastighetsverk förvaltar strävar vi efter att presentera både platsen och dess historia.

Ibland räcker inte tiden till för fysiska utflykter, ligg då kvar i hängmattan och res dit i tanken med hjälp av Kulturvärden. Som sig bör innehåller sommarnumret en stor portion grönt, både ätbart och promenertbart.

Nej, vi har inte några recept i tidningen. Däremot hälsar vi på hos några av de trädgårdsmästare som gräver i kulturarvets trädgårdar. På många besöksmål finns det riktigt bra restauranger och mysiga caféer att pausa i om du inte har plockat med picknickkorgen.

Om du har laddat ner SFV:s app Sevärt eller går in på www.sfv.se och botaniserar bland sevärdheter, så hittar du mer historia om platserna. Där finns även länkar till besöksmålen hemsidor, som har aktuella uppgifter om öppettider, restauranger, toaletter och parkeeringar.

Trevlig sommar önskar vi i redaktionen!

MIA FERNLUND
Chefredaktör

Hallå där, Vanja Knocke!

SFV har lämnat in en förstudie om en ny opera i Operan. Vad har ni kommit fram till?

– Förstudien visar att det är möjligt att ge Stockholm en ny opera i Operan inom den fastställda budgetramen på två miljarder kronor. För att skapa ett fullvärdigt operahus mitt i Stockholms centrum, som för lång tid framåt stöder Operans uppdrag att vara Sveriges nationalscen för opera och balett, krävs dock utöver en stor renovering och ombyggnad även en tillbyggnad. Tillbyggnaden, som i förstudien presenteras som en volymstudie, måste utföras i balans både med den befintliga byggnaden och stadsrummet. Den föreslås läggas mot Kungsträdgården och trappa ner mot det gröna parkrummet.

Hur har förstudien gått till?

– Vi har utrett vad som behöver ändras, och hur det kan göras med hänsyn till teknik, ekonomi och kulturhistoriska värden. Utgångspunkten har varit att hitta lösningar, som stödjer den konstnärliga verksamheten och som gör det möjligt att öppna

huset på många fler tider än bara vid föreställningarna. Men utöver de krav verksamheten ställer har vi ett antal andra krav att leva upp till inom exempelvis arbetsmiljö och energi. Vi behöver också organisera byggnadens tekniska system på ett säkert, funktionellt och långsiktigt sätt. Läget mitt i Stockholms centrum är unikt, och uppgiften är att ta till vara och helst stärka stadens kvaliteter. I förslaget ingår också att restaurang Operakällaren, med sina kulturhistoriskt betydelsefulla interiörer och sin funktion, bibehålls.

FOTO: PETRUS IGGSTRÖM

Vad händer nu, när förstudien är inlämnad?

– Förstudien är ett beslutsunderlag för regeringen. Vid ett positivt regeringsbeslut går projektet vidare med fördjupade analyser av påverkan på stadsmiljön och kulturarvet och programskisser som förberedelse för ett genomförande.

KULTURVÄRDEN NUMMER 2, 2015

 Statens fastighetsverk ger ut Kulturvärden fyra gånger per år för att du ska få kunskap om Sveriges kulturarv. SFV:s uppgift är att se till att fastigheternas själ och karaktär lever och bevaras till kommande generationer. Genom staten är du delägare, tillsammans med nio miljoner andra svenskar.

Ansvarig utgivare
Ann-Charlotte Spegel-Berg
Chefredaktör Mia Fernlund
Redaktionell produktion
Rejäl Kommunikation AB
Redaktör Tomas Eriksson

Kontakta oss
Kundservice www.kulturvarden.prenservice.se eller 0770-457 152
Redaktionen kulturvarden@sfv.se eller 010-478 70 00
Postadress Kulturvärden, Box 2263, 10316 Stockholm

Creative Director
Pompe Hedengren
Art Director Johan Björnsrud
Formgivare Denita Björnsrud
Projektledare Lena Severin
Korrektur Lena Walldow
Texter Annie Andersson, Cecilia Bengtsson, Catharina Bergsten, Göran Dalhov, Tomas Eriksson, Mia Fernlund, Elisabeth Goldstein, Helene Haaf, Torun Hammar, Elisabet Hesseborn, Erik Kampmann, Annica Kvint, Elisabet Lorenz Werner, Viktoria Myrén, Maria Nordh, Marja-Lena Pilvesmaa
Foto Melker Dahlstrand, Marie Edman Franzén,

Emelie Engwall, Mia Fernlund, Henrik Garlöv, Georg Grundsten, Jacob Hidemark, Lena Hultberg, Jeanette Häggqvist, Petrus Iggström, Urban Jörén, Kristin Lidell, Åke E:son Lindman, Bengt A Lundberg, Lars, Näsström, Stina Svantesson
Illustration Göran Dalhov, Sven Malmberg, Agnes Miski Török, Tzenko Stoyanov
Repro Jeanette Andersson
Tryckeri Norra Skåne Offset
www.sfv.se
issn 1104-845x
Omslaget
Kungsljus från Läckö trädgård
Foto Melker Dahlstrand

FOTO: MELKER DAHLSTRAND

**GRÖNA
MÄSTARE**
Gräver i
skönheter

FOTO: URBAN JÖREÉN

**UPPRUSTNING I
KRIGSOMRÅDE**
Men i dag välkomnas
alla till Bohus fästning

FOTO: MARIE EDMAN FRANZÉN

**KLISTRADE
KONSTVERK**
Färgexplosion
i Kina slott

FOTO: ÅKE E-SON LINDMÄN

**VANDRING
I HISTORIEN**
en inspirerande promenad
i Drottningholmsparken

NYHETER 5
*Ljuset släpps in i
Nationalmuseum*

ANEKDOTEN 12
*Med uppgift att
föda en kronprins*

FORM 24
*Plattor för
finsmakare*

RUMMET 34
*Bronspojkarna
på plats i parken*

SOMMARPÄRLOR 36
*Sex heta
utflyktstips*

FOTO: KRISTIN LIDELL

Exempel på
putsskada i Läckö
slottskyrka.

Läckö slottskyrka restaureras

FLAMMIGA VÄGGAR, skador i putsen och korrosion i järnfönstren är några av orsakerna till att Läckö slottskyrka, från mitten av 1600-talet, konserveras i tre etapper med början i juni 2015.

– Det har orsakat missfärgningar i kalkputsen, som ska avfärgas och ytskiktet ska även fixeras, säger Tomas Petéus, konservator.

På vissa ställen har inträngande fukt fått putsen att lossna och sprängt sönder väggarna. Detta ska åtgärdas i etapp 1 som görs i år.

– Senast kyrkan restaurerades var på 1920-talet. Årets etapp är den största, då vi ska bygga ställning ända upp i taket, konservera väggar och tak och samtidigt transportera bort känsliga föremål och skydda bänkkvarteren, säger SFV:s förvaltare Samuel Janson.

Under konserveringen kommer även lösa inventarier såsom altaruppsats, predikstol, orgel och figuriner att konserveras. Kyrkan, en populär plats för vigslar, är stängd i sommar, men är öppen nästa sommar som vanligt.

ILL: BAU ARKITEKTER

FOTO: LARS NÄSTRÖM

FOTO: SFV

RENOVERING I LONDON

REDAN FÖRRA ÅRET påbörjade SFV en renovering av Sveriges ambassad i London. Efter klartecken från regeringen går SFV nu vidare och genomför en två år lång och genomgripande exteriör och interiör renovering – allt för att skapa en representativ och väl fungerande svensk mötesplats för Sveriges ambassad, Handelskammaren, Visit Sweden, Business Sweden och deras gemensamma gäster. Utöver en mer välkomnande entré ska bland annat tillgängligheten förbättras och viseringsdelen bli mer funktionell.

NY RESTAURANG VID HEMSÖ FÄSTNING

NU ÖPPNAR DEN nya restaurangen vid Hemsö fästning utanför Härnösand. Väl kamouflerad på bergskanten vid batteri Storråberget ligger restaurangen, som har plats för 120 sittande gäster. 2014 påbörjade Statens fastighetsverk arbetet med att riva den gamla restaurangbaracken från 1970-talet. Den nya restaurangen, ritad av arkitektkontoret Sweco, smälter väl in i den militära miljön och den omgivande naturen. Fasaden med sina stora glaspartier erbjuder en magnifik vy över Bottenhavet.

MYNTFYND GJORDES I SLOTTET

DEN FJÄRDE ETAPPEN av fasadrestaureringen av Stockholms slott är igång och nyligen fick stenhuggarna, som arbetar uppe på ställningen, en hälsning från historien. Insmugna i tegelresterna under en fönsterkarm uppenbarade sig en handfull mynt, varav det äldsta är från 1802. De elva mynten, alla i gott skick, har ett sammanlagt värde av 3 ¼ skilling. Kopparmynten är alla präglade i Avesta, det vittnar myntens korslagda dalpilar om. Därför kan det också fastslås att myntens koppar kommer från Falu gruva.

Ljuset flödar in i NATIONALMUSEUM

I JULI 2014 STARTADE OMBYGGNADEN AV Nationalmuseum. Sedan dess har borrats, sprängts, murats och byggts – allt för att göra den byggnadsminnesmärkta fastigheten till ett fullt modernt museum vad gäller klimat, brandskydd, säkerhet, arbetsmiljö och logistik.

I den södra ljusgården har Hörsalen rivits och de fönster som varit igensatta är nu framtagna i teglet. Mest aktivitet sker dock på ljusgårdens mark – här, liksom i norra ljusgården, pågår stora sprängningsarbeten i berget för att bereda plats för kommande klimatanläggningar.

Men det en besökare kanske främst skulle lägga märke till är att ljuset åter flödar in i museet genom byggnadens 300 fönster.

FOTO: URBAN JÖRÉN

Något som kommer att förstärka upplevelsen av konsten, men också byggnadens fina placering i Stockholm.

– Det var när museet fick elektriskt ljus på 1920-talet som fönster efter fönster började sättas igen, till viss del för att skydda konsten från det starka solljuset. I dag finns specialglas som fångar farligt solljus som vi kommer att använda oss av. Vi kommer också att ha avancerade solskyddsgardiner, som samtidigt som de filtrerar ljuset gör det möjligt att skönja såväl väder som miljön utanför, säger Cecilia Brännvall, SFV:s projektledare för renoveringen.

Mer information finns på www.sfv.se/nationalmuseum_reoveras

ÅSA CARLBERG

VÄXER PÅ JOBBET

De har nöjet att ansvara för några av Sveriges vackraste trädgårdar. Skribenten Viktoria Myrén och fotografen Melker Dahlstrand har mött trädgårdarnas mästare.

VÄCKTE LIV I EN SOVANDE TRÄDGÅRD

JAG ÄR FÖDD på ett gammalt nedlagt trädgårdsmästeri, med köksland och fruktträd, jag minns att det tog en evighet innan vi kunde smaka på persikorna. När mina föräldrar skildes flyttade jag till Lund, jag sprang i Botaniska och samlade fröer. Trädgårdsintresset har alltid funnits, jag gick naturvetenskaplig linje och sommarjobbade på Alnarp, skulle bli forskare i biologi, men kom inte in. I stället pluggade jag marknadsföring och var VD på en reklambyrå 1989–98. När den gick i konkurs fem år senare, frilansade jag i några år tills min fru Linda sade att hon hade hittat en utbildning till mig på nätet: Trädgårdsmästare

– inriktning på ledarskap. Två-tre veckor före examen frågade en lärare om han fick lov att rekommendera mig till Hovdala. Jag tog examen på onsdag, måndagen efter fyllde jag 50 år och dagen därpå började jag på Hovdala.

Jag blev alldeles tagen när jag kom hit första gången, för här finns ett lugn och en atmosfär som inte går att ta på. Det ska inte vara pedantiskt här med raka gångar och välklippta häckar, det finns en förlåtenhet i platsen som måste synas i det lite ruffa utseendet. Jag vill att besökaren ska få samma känsla som jag fick – att man förflyttas hundra år tillbaka i tiden. Det här var en mer eller mindre sovande plats och nu försöker vi rensa ut, så att parken blir park och

inte skogen tar över. Vi har bland annat planterat elva nya fruktträd och fått fram en gammal allé. Det handlar dels om att återställa igenvuxna delar, dels om att föryngra och förnya genom att ha inslag som är tillfälliga eller förgängliga. Jag experimenterar en massa, forskaren i mig är i full gång här. Exempelvis lägger vi på ett tio centimeter skyddande lövtäcke på hösten som fått mikrolivet att explodera och 2013 slutade vi vattna. Det behövs inte längre. Det känns som om jag har hittat hem. Jag har gått i cirkel. Det är konstigt att jag var över 50 år innan jag kom tillbaka dit, där jag var från början.«

Georg Grundsten,
trädgårdsmästare Hovdala slott

*Annika Rydén, jobbar med Huseby Bruk, residenset i Kristianstad, Malmö och Växjö, Bäckaskog slott, Hovdala slott, Landskrona citadell, Tycho Braheminnena på Ven, Tommarps kungsgård, Lundagård.

ÄR GRÖN HISTORIA PÅ SPÅRET

» **A**LLA TRÄDGÅRDAR bär på en kulturhistoria. Hus är som monument över sin tid, användningen av dem har förändrats över tid eller varit densamma, medan exempelvis köksträdgårdar är restaurerade och återskapade. I slutet av 90-talet började vi göra vårdprogram över trädgårdar och parker och letade i källor efter hur det hade sett ut. Man söker spår i landskapet, i parkerna och dess omgivning efter det som har varit. Det är lite av ett detektivarbete. När vi lade kartöverlägg över Huseby, det vill säga lade nya kartor över gamla, så hittade vi dagens gångar i de gamla kartorna. Det är jättehäftigt när man ser att

de här hasselbuskarna har varit här ända sedan 1700-talet! Att de här parkerna har fått vara kvar och har skötts som parker trots att de haft flera olika privata ägare i många år är spännande.

Jag sommarjobbade i en blomsteraffär som ung och jag ville antingen bli florist eller trädgårdsmästare. Jag arbetade som trädgårdsmästare på Huseby i många år. Sedan fick jag barn och när jag kom tillbaka började jag som teknisk förvaltare och i dag är mitt område allt det som är grönt utanför fastigheterna. Det är så fantastiskt roligt att se olikheterna på våra skilda anläggningar, för de skvallrar om platsen: hur den har använts i historien och hur den används i dag. Jag gillar den nära kontakten med verkligheten, dels

att se årstidernas växling, dels att få jobba tillsammans med trädgårdsmästarna för att förverkliga våra idéer. Målet är att få miljön att hänga ihop, att få det historiska och nuet att mötas och framträda i den gröna miljön. Exempelvis kan vi klippa gräset kort under fikaborden för att man inte vill sätta ner fötterna i högt gräs, men i kanterna håller vi det längre så att intrycket ändå blir lite rufft. Och inne i parken kanthuggs gångarna, men utanför är linjerna mjukare. Det handlar om en massa detaljer som de flesta inte ens lägger märke till. Det ska bara vara en känsla man får, något man bara upplever.«

Annika Rydén,
teknisk förvaltare, SFV Lund*

FORTFARADE I TROTSÅLDERN

» **M** I N STORA INSPIRATION är kolonilotten. Det är ingenting du ser här som en vanlig människa inte skulle kunna göra själv. De material vi använder kan vem som helst få tag i: hasselpinnar, ris av hassel, snöre att knyta egna nät av. Alla idéer och odlingssätt vi utvecklar handlar om mantimmar snarare än om pengar och om att skapa fertilitet i jorden genom att bearbeta den varsamt och ömsint. Naturen vi värnar är den mörka naturen, den som ligger i mörker och som när man vänder på den innehåller maskar och en mängd andra organismer som inte är särskilt glamorösa. Om vi sköter jorden och skapar ett naturligt

kretslopp får vi bra grönsaker. En del tror att man kan sätta ut vad som helst om man bara gödslar. Men under mina 25 år här har jag provat över 100 sorters sallad och det är ett tiotal som verkligen trivs. Allt handlar om jorden och min åsikt är att om vi ska bruka jorden, så behöver vi ett tydligt syfte och mat är ett tydligt syfte.

Jag växte upp i ett hus med stora trädgårdar, många av mina tidiga kontakter var med trädgårdsmästare. Men det tog en stund innan jag vågade söka mig till yrket. Delvis handlade det om att jag kom från den bildade överklassen och på den tiden i England kom trädgårdsmästare från arbetarklassen. De kallade mig för »little posh boy«. Jag anar att min passion kommer från ett

slags trots, väldigt mycket av driften i trädgårdsarbetet handlar om ett slags trots, men det är förklarligt. Folk känner inte samma förtroende för jordbruket som förr, de vill producera eget och vara säkra på att det inte är besprutat. Det är en grön våg av grönt tänk som går igenom Europa, och Läckö är en mötesplats för trädgårdsentusiaster. Det som krävs, och som amatördrodlaren har, är disponibel tid. Den enda nackdelen är att särskilt amatörer är väldigt entusiastiska och som trädgårdsmästare förväntas man alltid älska det man gör, men även en trädgårdsmästare kan ha en »bad hairday«.

Simon Irvine,
trädgårdsmästare på Läckö slott

KLÄTTRARE SOM KAN SLÄPPA TAGET

» **E**GENTLIGEN HAR JAG ingen favoritväxt, det är olika från den ena dagen till den andra. Men jag är nog mest en trädman. Jag kallades för Tarzan när jag var liten för att jag klättrade så mycket i träd.

Det var en märklig händelse som gjorde att jag hamnade på den här banan. Jag var hemma hos en nära vän. Hans pappa var skogsvaktare och han skulle gå skogsteknikerutbildningen, så han hade en kurskatalog från SLU hemma. Jag var färdigutbildad elektriker, men kände efter gymnasiet som jag tror många gör, att jag ville syssla med något annat. När jag hittade trädgårdsteknikerutbildningen i den där katalogen, trillade polletten ner och jag sade till min kompis: Om du ska bli skogstekniker ska jag banne mig bli trädgårdstekniker.

Det är speciellt att jobba i en så stor trädgård, till exempel har vi 1 500 löpmeter häck som ska klippas, ibland flera gånger. Man måste vara noga med förhållningssättet till

sina egna ambitioner, för de kan lätt knäcka en. I ett ögonblick kan man tycka att man är i fas, för att ett par ögonblick senare vara ohjälpligt efter. Jag brukar tänka att det är bättre att jag hinner lite mindre, men att det jag gör blir riktigt bra. Sen måste man ta genvägar, men det gäller att ta dem där de påverkar och syns så lite som möjligt. Jag har en egen trädgård hemma på 1 500 kvadratmeter och där är allt så överblickbart, man kan fjäska in absurdum för trädgården. Här får man träna sig i att släppa taget, det går inte att ha minutiös kontroll. Jag gillar verkligen att få arbeta här och se allting återkomma över tid. Jag vet inte varför, men det är en speciell känsla, att få se växter man har sått växa sig stora, att följa hur de svarar på beskärning och skador från rådjur och harar. Det är egentligen rätt otroligt vilken trädgårdsentusiast man är, att gå här hela dagarna och sen göra det hemma också, det är snudd på att man skulle sätta en diagnos på det.«

Stefan Samuelsson, *trädgårdsmästare*
Botaniska trädgården i Uppsala

GRÖNA TANKAR I KULTURMILJÖER

Rein Matson, vad har Statens fastighetsverk för visioner för parkerna?

– Visionen är att parkerna och kulturlandskapen ges resurser för att utvecklas, men också för att finnas kvar i framtiden. Parkerna består av levande byggnader som successivt behöver förnyas. De träd vi planterar nu kommer att finnas där för nästa generation. Framtidens historiska park innehåller både upplevelser och kopplingar till historien. Den vårdas med traditionella skötselmetoder och i varje park finns exempelvis en självförsörjande plantskola och en kompost. Vårt uppdrag är att bevara, men också att använda och utveckla. Det bästa för gamla byggnader är att de brukas och används. Samma sak gäller för en park eller trädgård. Den behöver också användas och brukas. Människans närvaro är det viktigaste för parkens existens: människor som vårdar, värnar, planterar och besöker.

Hur har utvecklingen sett ut historiskt?

– Under naturhushållens tid tog man tillvara det organiska materialet i parkerna och kulturlandskapet. Markerna betades eller gav foder. Djuren gav gödsel, löv och ogräs blev till kompost och så vidare. Parkerna och kulturlandskapet ingick i ett naturligt kretslopp och det fanns gott om billig arbetskraft. När naturhushållningen upphörde fick man istället köpa gödsel och jordförbättringsmedel. Många marker betades inte längre eller växte

FOTO PETRUS IGGSTRÖM

Rein Matson, specialist landskap och park vid SFV, berättar inte bara om SFV:s visioner, utan tipsar också om sina tre favoritträdgårdar:

Uppsala högar: *Det är en tidig form av gestaltat landskap med höga kullar som man kan klättra upp på, lite som på Österlen, lite exotiskt.*

Tullgarns slottspark: *Där finns allting, en havsvik och delar av en välbevarad 1800-tals park, orange, café, världshus och en jättestor kompost.*

Svartsjö slottspark: *Det är lite av en ruinpark med gamla ekar, alléer, ruiner och mystik. Det brukar vara rätt lite folk där så man kan alltid hitta platser där man kan vara för sig själv.*

igen. Köksväxtodlingar och fruktträdgårdar vid slott och herrgårdar tvingades lägga ner. Nästa stora förändring, som började redan på 1950-talet, var att trädgårdsarbetet mekaniserades och det manuella arbetet och hästkraften ersattes med gräsklippare och traktor. Det naturliga kretsloppet rubbades och människans närvaro minskade. Traditionella skötselmetoder föll i glömska och trädgårdsmästaren blev tekniker. På senare år har parkvården glädjande nog börjat få mer resurser och flera stora restaureringsprojekt har genomförts eller planeras.

Vad ser du för trender i dag?

– Vi ser ett starkt ökande intresse för närproducerade livsmedel, odling och hortikultur. Även intresset för traditionellt hantverk ökar och trädgårdsmästaryrket har fått en renässans. Turism och besöksnäringen har en växande ekonomisk betydelse och SFV:s kulturmiljöer är attraktiva delar i detta. I dag förväntar sig många besökare en helhetsupplevelse med evenemang, cafébesök, närproducerad mat och dryck och kanske ett naturbad. SFV ska bidra till utvecklingen av besöksnäringen och många av våra parker har en stor utvecklingspotential. Urbaniseringen bidrar också till att utflyktsmål nära tätorterna får större betydelse och behovet av avkoppling och återhämtning för tätorternas invånare kommer inte att minska. Samtidigt finns en risk att besöksmålen längre bort får mindre uppmärksamhet.

Statskupp, tre års missväxt och en fientlig adel. Omständigheterna kring Gustav III kunde inte ha bjudit på mer dramatik. Därtill oron kring hans barnlösa äktenskap. Gustav beslutar att den yngre brodern, hertig Karl, ska åtlyda rikets krav på att skaffa den tronföljare som skulle säkra allt.

TEXT Elisabeth Goldstein ILLUSTRATION Tzenko Stoyanov

Anekdoten: Den där sommardagen i juni 1774

STATSKUPP, tre års missväxt och en fientlig adel. Omständigheterna kring Gustav III kunde inte ha bjudit på mer dramatik. Därtill oron kring hans barnlösa äktenskap. Gustav beslutar att den yngre brodern, hertig Karl, ska åtlyda rikets krav på att skaffa den tronföljare som skulle säkra allt.

KARL VAR OVILLIG till giftermål, djupt förälskad i den gifta Augusta Löwenhielm, född von Fersen. Ryktet sade att de väntade sitt tredje barn. Inte ens när Gustav III erbjöd sig att betala Karls stora skulder ville han gå med på arrangementet. Den som till slut övertalade Karl var Augusta själv, gravid i sjunde månaden. När Gustav sände iväg henne var Karl otröstlig. Augustas farbror, Axel von Fersen d.ä., skrev

upprört: »... att grefvinnan Löwenhielm haft rätt att vänta mera mänsklighet af en konung, som hon alltid vördat.»

Hon hämtades från Eutin, lilla kusinen Hedvig Elisabet Charlotta av Oldenburg. Ett förtjusande flickebarn, 15 år gammal, med huvudet fullt av griller om kärlek. Inte bara hovet undrade hur hon skulle möta denne omvittrade fruntimmerskarl och hans förbindelser. Än visste hon ingenting, men menande blickar måste ha oroat henne. Hennes livsuppgift var nu att bli mor till rikets blivande kronprins.

I juni 1774 möttes de i gruset framför Stora Nyckelvikens gård i tung sommargrönka, granskande varandra, omgivna av nyfiket hovfolk och utländska sändebud. Rikskanslern Sparre skrev: »Hertiginnan behagade alla, i främsta

rummet sin gemål, varför vi i sanning äro himlen stort tack skyldiga. Man kan ej tänka sig något mera glatt och livligt än denna unga furstinna.» Gustav III var förtjust i den glada flickan och sade till sin missbelätne bror Karl: »Så väljer den som själv får bestämma.«

Af Chapmans gyllne Vasaorden förde Charlotta över vattnet från Stora Nyckelviken till Logårdstrappan nedanför Stockholms slott.

Tiotusentals jublande åskådare trängdes längs färdvägen till bröllopsakten i Slottskyrkan. En greve Hamilton mindes sig ha frågat efter Charlotta, men fått svaret:

»Hon har blivit överlämnad för sitt syfte.«

REDAN VECKORNA EFTERÅT påstods Charlotta vara gravid. Hennes make hölls undan, för att skona det ofödda barnet. Förböner för unga hertiginnan ekade i kyrkorna. Men ett år förgick utan tecken på grossess. Under tiden installerade Karl åter sin älskarinna hos sig. Hans hustru låtsades inte om detta, men var alltid vänlig mot Augusta. Charlotta tröstade sig med det nöjesliv som omgav Gustav III. Hennes skrivande skildrade i minsta detalj vad som skedde vid hovet, vilka teaterstycken som sattes upp, andras kärleksaffärer, egna skarpsynta politiska iakttagelser samt nöjen »... supéer, fullkomliga orgier av onaturliga och hälsovådliga utsövningar.« När Karls amourer avlöste varandra, fann Charlotta en viss frid på Rosersbergs slott. Om hon inte låtsades om hans

»Hertiginnan behagade alla, i främsta rummet sin gemål, varför vi i sanning äro himlen stort tack skyldiga. Man kan ej tänka sig något mera glatt och livligt än denna unga furstinna.«

affärer, skulle hennes make då tycka att hon var storsint? Hålla av henne en smula? Vid supéer satt han med sina kärestor vid bordets ena ände, Charlotta vid den andra. De viskade, tisslade och skrattade åt henne. Nej, ingen trodde att Charlotta kunde alstra en kronprins. 1778 slapp Charlotta sin uppgift då Gustav och Sofia Magdalena fått sonen Gustav Adolf, även om änkedrottning Lovisa Ulrika skandalöst nog betvivlade faderskapet.

1788 engagerade sig Karl i kriget mot Ryssland. När adeln intrigerar mot Gustav och skottet på maskeradbalen 1792 ändrar hans liv, ställs unge kronprinsen under sin farbrors beskydd.

Förmyndarregenten Karl måste nu behandla sin hustru med den respekt och det samliv som hennes ställning kräver. Vid 38 års ålder mister Charlotta nästan livet, då hon nedkommer med en dödfödd flicka. Året därpå föder hon en son. Efter 25 år har äktenskapet äntligen välsignats med ett litet barn! Men hon gläder sig för tidigt. Pojken avlider, en vecka gammal.

FINSKA KRIGET 1808 trasade sönder riket i två delar. Missnöjet med unge kung Gustav Adolf ledde till statskupp 1809. Charlottas nu slagrorde make blev kung Karl XIII. Hans sätt förändrades mot henne – ömsint, tog emot hennes råd – hon var ju rikets drottning. Makarna adopterade den 47-åriga Jean Baptiste Bernadotte, som i praktiken regerade även före Karl XIII:s död 1818. Samma år avled Charlotta, den lilla kusinen från Eutin. *

DEN OINTAGLIGA

*En gång var Bohus fästning ointaglig.
I dag välkomnar den besökare
från hela världen.*

TEXT *Tomas Eriksson* FOTO *Urban Jörén*

Hela sommaren pågår aktiviteter som lockar allt från leksugna barn till krigshistoriker till Bohus fästning utanför Kungälv. Detta i en miljö där många stora strider utkämpats mellan Sverige, Norge och Danmark.

BOHUSISKA SMÄLLEN

Bohus fästning hade en gång fyra torn: Fars hatt i nordväst, Mors mössa i sydväst, Sven Halls torn i nordost och Röde Torn i sydost. Men Röde torn sprängdes vid Bohusiska smällen 1566. Då hade Erik XIV:s svenska soldater intagit tornet, men en norsk soldat erbjöd sig att i ett självmordsdåd tända eld på ammunitionsförrådet i tornets källare. Smällen förstörde hela tornet och ett vittne har beskrivit det som att »svenskarna blev som kråkor och andra fåglar förda upp under himmelen och icke en kom därifrån med livet«. 250 soldater dog. Den norska hjältens familj fick en gård på Hisingen som fortfarande är i släktens ägo. Tornet byggdes inte upp.

Att bevara en ruin, vars naturliga tillstånd är att förfalla, är SFV:s svåra uppgift. I uppdraget ingår att fästningen ska vara i det skick den var 1935.

»Vi strävar efter att göra fästningen så tillgänglig som möjligt, men varje gång man gör ett tillägg i den här miljön är det en balansgång.«

DEN SOM PASSE-
RAR KUNGÄLV
kan knappast missa den magnifika Bohus fästning uppe på sin klippa, synlig från såväl hav som Göta älv och E6. Man behöver inte vara ett militärt snille för att räkna ut hur fenomenalt strategiskt fästningen ligger. Och när guiderna inne i anläggningen berättar att borgen utsatts för 14 allvarliga belägringar av svenska, danska och norska trupper, så är det inte svårt att förstå att samtliga misslyckades. Borgen har aldrig intagits i strid, och i 300 år höll den svenskarna borta från Bohuslän och den norska ön Hisingen.

Till slut blev den ändå svensk, men erövringen skedde vid det skrivbord, där fredsfördraget i Roskilde skrevs 1658. Visserligen genomfördes därefter några misslyckade danska och norska försök att återerövra borgen, men de forna fienderna gav till slut upp, vilket ledde till att Bohus fästnings militära värde försvann, eftersom den låg mitt i Sverige.

Så småningom uppmanade kung Gustav III Kungälvborna att riva borgen och använda stenarna för husbyggen. Detta pågick i 49 år, innan Karl XIV satte stopp för demoneringen. Men de saknade stenarna är fortfarande en utmaning för dagens förvaltare.

Först på 1930-talet gjordes det första allvarliga försöket att restaurera fästningen, i första hand att återskapa murarna, ett arbete som fick en fortsättning på 1950- och 60-talen. Därefter

var arbetsinsatserna ganska blygsamma fram till att Statens fastighetsverk och Kungälv kommun beslutade att satsa vardera tre miljoner kronor per år under perioden 2010-2020 för att göra anläggningen säker, hållbar och mer tillgänglig. Målet är att Bohus fästning ska bli ett av Skandinaviens mest lockande resmål »med unika upplevelser i dramatisk miljö, attraktiva evenemang och gränslös kunskap om nordiskt kulturarv«.

MEN ATT FÖRVALTA EN RUIN är allt annat än lätt, eftersom det ligger i en ruins natur att förfalla. Och här har SFV fått i uppdrag att se till att Bohus fästning bevaras som den ruin den var 1935 – för all framtid. Att bygga upp borgen igen är inte aktuellt, även om det då och då föreslås av besökarna.

– Nej, till det finns inga pengar. Dessutom är det emot skyddsföreskrifterna. Fästningen är till stora delar autentisk och det vill vi att den ska fortsätta att vara. Då kan den trovärdigt berätta om sin tid och sina olika årsringar i historien, säger sfv:s förvaltare Maria Hallberg.

Av de sex miljoner som SFV och Kungälv kommun varje år anslår, ska tre miljoner gå till underhåll och utvecklande insatser. Underhållet handlar i stort om att bevara och förbättra de murar som effektivt hållit först svenskar och sedan danskar och normän borta. Men alla kanonkulor och ett för murar tufft klimat ställer till problem. Tornet Mors mössa har plockats ner sten för sten på grund av en kraftig spricka i murskalet och har nu åter murats upp. Men det är inte bara kanonkulor och kyla som har skadat murarna.

Maria Hallberg,
SFV:s fastighetschef.

Guider berättar om fästningens historia.

KUNGÄLVS FÄSTNING

I samband med maktspelet mellan kung Birger och hans söner Erik och Valdemar uppfördes ursprunget till Bohus fästning vid staden Kungälv. Byggstarten skedde år 1308. Här är några viktiga händelser under de senaste 783 åren.

1332 myndighetsförklarades unionskungen Magnus Eriksson i fästningen.

1335 gifte sig kung Magnus med drottning Blanka (Blanche av Namur).

1344 utsågs här Magnus' son Håkan till Norges kung.

1389 fördes kung Albrekt av Mecklenburg till fästningen efter att ha förlorat slaget vid Åsle Mosse i Falköping.

1482 genomfördes den första belägringen av fästningen sedan normmännen valt Jon Svaleson Smör till riksföreståndare istället för unionskungen Hans.

1531 Den landsflyktige förre danske kungen Kristian II (Kristian Tyrann) besatte Marstrand och gjorde anspråk på Bohus fästning. Anfallet misslyckades och Kristian drog sig tillbaka till Norge. Han kom tillbaka året därpå, men en svensk-dansk här stoppade hans trupper.

Bohus fästning byggdes på 1300-talet. Vid entrén till fästningen finns i dag en kiosk, som välkomna besökarna till den tidigare ointagliga fästningen. Hade den tidens – fram till 1658 svenska – fiender kommit hade de antagligen beskjutits från tornet Fars hatt, som tornar upp sig framför besökaren.

Cina Gasparina, vd Bagahus, som bedriver besöksmålsverksamheten vid fästningen.

– PÅ 1960-TALET fogades murarna med cement. Det är visserligen ett hållbart material, men det är tätt och låter inte murarna andas. Vatten kommer alltid in men cementfogarna tillåter inte vattnet att komma ut. När vattnet fryser, spricker fogarna och släpper in mer vatten, som i sin tur spränger murarna ännu mer, säger Maria Hallberg.

I dag fogas de nya murarna enligt gamla metoder med kalkbruk.

– Kalkbruk är bättre, men kräver samtidigt kontinuerligt underhåll, vilket var lättare när fästningen var i militärt bruk, när folk arbetade och bodde här.

UTVECKLINGARBETET HAR i hög grad tagit sikte på tillgänglighet, en inte enkel fråga eftersom borgen är byggd för att vara otillgänglig, men också satt under hårt bevarandeskydd. Samtidigt är

tillgängligheten vid ett besöksmål oerhört viktigt, både ur ett juridiskt och ett moraliskt perspektiv. Vid Bohus fästning har man löst en del av tillgängligheten med en bilväg, som kan ta in rullstolsburna och personer med funktionsnedsättningar till fästningen via bastionen Skarpe Nord och sedan in på Yttre borggården. Där har sfv byggt en säregen personhiss, bestående av ett timrat hisshus med glasad vägg, som gör murarna synliga inifrån hissen.

Utöver detta har en servicebyggnad med vattentoaletter för anställda och besökare byggts. Näst i tur står arbetet med skapa ett besökscentrum intill fästningen.

– Vi strävar efter att göra fästningen så tillgänglig som möjligt, men varje gång man gör ett tillägg i den här miljön är det en balansgång, eftersom vi varken får eller vill förstöra de kulturvärden som finns. Därför för vi en ständig dialog med

1563-70 Under det nordiska sjuårskriget utsattes Bohus fästning för sju belägringar av

svenska trupper under ledning av bland andra Gustav Stenbock, Klas Horn och Per Brahe.

1658 Danskarna lämnade fästningen den 18 mars som en följd av freden i Roskilde.

Dagen därpå marscherade svenska trupper under Erik Stenbock in.

Barn är en av huvudmålgrupperna i besöksmålsutvecklingen och får bland annat bli tidsresenärer och delta i andra aktiviteter inne på fästningen.

Riksantikvarieämbetet så fort vi ska göra något som går emot skyddsföreskrifterna. Men hissen och servicebyggnaden gör sig båda bra i fästningsmiljön genom att de är timrade med obehandlat virke, som grånar med tiden och därmed smälter in i murverket, berättar Maria Hallberg.

UNDER 350 ÅR LADE FÖRST norska och sedan svenska militärer stor energi på att hålla besökare borta från fästningen. Nu läggs energin på att locka dem hit – jodå, svenskarna hälsar nu även danskar och norrmän hjärtligt välkomna. Under 2015 ligger fokus på att utveckla fästningens temadagar.

– Hittills i år har vi bland annat haft Hundens dag. Under perioden 15–28 juni inriktar vi oss på barn upp till 12 år som får bli tidsresenärer och delta i aktiviteter inne i fästningen. Senare under

2015 kommer vi att vidareutveckla aktiviteter som bågskyttetävlingen och Fästning i rök, berättar Cina Gasparini, vd för Bagahus som driver besöksmålsverksamheten vid Bohus fästning.

FÖRRA ÅRET BESÖKTES borgen av runt 30 000 gäster under månaderna april till oktober. De flesta kommer från Göteborgsregionen, men ungefär 30 procent av besökarna är utländsk. Däremot kommer få från det riktiga närområdet.

– Kungälvborna är faktiskt de som är mest svårflirtade, säger Cina Gasparini.

Alla evenemang görs i samverkan med lokala och regionala aktörer. Anställda fästningssguider tar hand om dagbesökarna, ofta med start från modellen av fästningen inne i Fars hatt. Vid större bokningar kan också Bohuslänsguiderna rycka in.

Karl XIV stoppade demonteringen av fästningen, där sten tidigare gått till den nya staden Kungälv.

1678 En belägringsstyrka på 15 000 danskar och norrmän under Ulrik Fredrik Gyldenløve

attackerade fästningen med 43 kanoner och tolv mörsare. Närmare 30 000 kanonkulor

avlossades. Trupper ledda av Gustaf Otto Stenbeck besegrade Gyldenløves soldater i sista stund.

1786 Den sista permanenta garnisonen marscherade ut ur fästningen.

En personhiss gör fästningen tillgänglig för rullstolsburna och andra som har svårt att ta sig upp till den fästning, som byggts för att vara ointaglig. Hisshuset i timmer smälter väl in i miljön. Inne i hissen finns en glasvägg, som gör att hissåkarna ser murväggen under resan.

DÅREMOT BLIR DET INGEN upprepning av förra sommarens teatersuccé, men sommaren 2016 beräknas sommarteatern vara tillbaka.

Cina Gasparini berättar om nöjda besökare, men svårigheter att få ekonomi i verksamheterna. För att utveckla verksamheten hoppas hon på en transporthiss för frakter till borggården.

– Fästningen är ju byggd för att vara ointaglig och det får konsekvenser inte bara för människor utan även när vi ska ta upp stora saker. Som det är i dag, så får vi bära, hyra en kran eller köra fyrhjulingar. Om vi ska kunna uppfylla de gemensamma målen som SFV och kommunen satt upp, så måste vi tillsammans titta på hur vi lyfter in större saker. Då skulle vi kunna få in utställare, servering vid evenemang och annat, säger hon.

Och medan de utländska krigarna aldrig lyckades med sina planer att besätta fästningen, arbetar Statens fastighetsverk och Kungälv kommun tillsammans för att fler inhemska och utländska turister ska inta Bohus, bland annat genom ett samarbete med Swedish Welcome, en organisation som arbetar med utveckling och certifiering av besöksmål.

– För att kunna fortsätta att vårda, utveckla och tillgängliggöra besöksmål som Bohus fästning i framtiden, måste vi tillsammans med våra samarbetspartners verka för att öka omsättningen. Därmed skapar vi också underlag för ökade hyresintäkter, säger Maria Hallberg. *

1789 Rivningsbeslut verkställdes. Det blev fritt fram för Kungälvborna att hämta sten från fästningen.

1838 Karl XIV Johan satte stopp för rivandet av fästningen. 1898–1904 Ett omfattande utgrävnings- och konserverings-

arbete inleddes under ledning av överste Claes Grill. 1925 Statliga Byggnadsstyrelsen övertog fästningen.

1934 Ett renoveringsarbete inleddes under ledning av arbetslöshetskommissionen. Det pågår fortfarande.

KASTELLEGÅRDEN

Inte långt från Bohus fästning finns en odlingshistoria som tar oss tusen år tillbaka. Konstnären och skribenten Göran Dalhov tog med sig pensel och penna ut i kulturmarker från fornstora dagar.

Svalorna singlar över brygg-länningen vid Kastle-gårdens hamn. Ner mot Ragnhildsholmen raspar ännu jordbruksbygdsfågeln kornknarr, som hämtad från Bohusläns guvernör Harald Stakes dagar på 1600-talet. Och som om inte det vore nog ackompanjeras den följdriktigt av flodsång-are och näktergal från samma epok. Det är

inte bara byggnaderna som gör platsen unik. Hela landskapet ner mot 20-knopsgränsen ett par distansminuter nedströms Kornhalls färjeläge är en välhållen tidsrelikt som är avskild från vårt dagliga bröl.

Men innan man besöker stället i realtid, går det att hälsa på Kastlelegården online på den tidigare arrendatorns hemsida. Den berättar traktens odlingshistoria, som sträcker sig ett årtusende tillbaka i tiden; men sedan 1950 har det handlat

»Slutet kom efter att svenskarna under Jesper Kruus bränt staden år 1612. Kristian IV beordrade då att en ny stad skulle byggas nedanför Bohus fästning«

om certifierat utsäde av spannmål och vallfrö, som odlats på gårdens 125 hektar åker med familjen Dahlström som arrendatorer.

Men från mars i år arrenderas gården av Anders Nilsson, som bedriver ekologisk odling och köttdjursuppfödning.

Kastellegården och dess förhistoria är unik. Kungälv, med sin föregångare Kungahälla, är en av Nordens äldsta städer. Något exakt årtal då staden grundades har inte fastställts, men redan vid mitten av 900-talet var platsen en mäktig norsk handelsort. Centrat från konungasagorna under Olaf Trygvasons tid minner om en befästning, som uppfördes här under 1100-talet; Kastellegården har fått sitt namn efter kastellet (kastell/kastal liten borg), som norske kung Sigurd Jorsalafare anlade här till skydd för Kungahälla. På ruinerna av detta kastell uppfördes 1180 ett kloster, Kastleklostret. Klostret avvecklades vid reformationen 1529, dess egendomar drogs in till kronan och klosterbyggnaderna revs för att användas till bygget av Bohus fästning.

Som gränsstad var Kungahälla utsatt för många härjningar. Slutet kom efter att svenskarna under Jesper Kruus bränt staden år 1612. Kristian IV beordrade då att en ny stad skulle byggas nedanför Bohus fästning. Det gamla stadsområdet utmättes till jordbruksmark för slottets behov. 1658 blir Kastellegården kungsgård när Karl X ger den i förläning till Harald Stake, som då var guvernör över Bohuslän. 1693 indelas gården som översteboställe vid bohuslänska och halländska kavalleriet och var så fram till 1821. Kastellegården blev statligt byggnadsminne år 1935 och efter detta har den varit arrendegård i statlig ägo. Flygelbyggnaderna tillkom runt 1843 och huvudbyggnaden, som är präglad av schweizerstil, är från 1862.

Kastellegården ligger vid Nordre älv strax väster om Kungälv och näs bäst från Kärnavägen i Ytterby. Merparten av markerna ingår i dag i naturreservatet för Göta och Nordre älvs dalgång. Vid stranden av Nordre älv ligger hamnen med sitt spannmålsmagasin, där spannmål förr förvarades i väntan på skeppning.

Förutom att den vackra Kastellegården är statligt byggnadsminne, så har även själva landskapet påverkats av fridlysningen från exploateringskrav. Trakten andas ett sällsynt lugn som är lite svårt att sätta fingret på. Det är en påminnelse om fornstora dagar mer än en relik av gammalt storbondeliv. Kanske är det ett byggnadsminne när det är som bäst. *

Mangårdsbyggnaden med fasaden mot älven.

De östra och västra magasinerna användes en gång i tiden för lagring av spannmål.

KASTELLEGÅRDEN

Kastellegården ligger sydväst om Kungälv. Gården gränsade till Kungälv, en gång en av Norges mest betydelsefulla städer, som 1612 brändes ner av svenska trupper och senare ersattes av Kungälv.

Kastellegården 1935, som var översteboställe för chefen vid Bohusläns regemente under perioden 1693–1821,

är i dag ett statligt byggnadsminne och förvaltas sedan 1993 av Statens fastighetsverk. På gårdens marker finns fornlämningar från järnåldern.

Äldre kartmaterial visar att jordbruksmarken till sin struktur har anor tillbaka till medeltiden. Utöver fastighetens kulturhistoriska värde anses den 319 hektar stora gården ha betydande

naturvärden, framförallt fågellivet vid Ragnhildsholmen och Nordre älv.

Statens fastighetsverk arrenderar ut marken för jordbruk. Sedan mars 2015 arrenderas gården av Anders Nilsson, som bedriver ekologisk köttdjursuppfödning samt vall- och spannmålsodling.

De 97 hektar skog som tillhör gården sköts dock av Statens fastighetsverk.

Det stora magasinet vid älven används än i dag som torknings- och lagringsplats för spannmål.

FORM: KAKEL

Nu går vi ända in i kaklet! Glaserade lerplattor tillverkades i Assyrien och Egypten långt före Kristus. Europa har morerna att tacka för tekniken.

TEXT Elisabet Hesseborn

VESTIBULEN, TULLGARNNS SLOTT

Gustaf V och hans drottning Victoria lät »tapetsera« vestibulen på sitt sommarslott med kakel. Hundratals små handslagna kvadratiska plattor från staden Delft i Holland. Dessa handmålade plattor med centrerade människor, blommor och djur är typiska för det holländska kaklet.

FOTO JACOB HIDE MARK

RESIDENSET I VÄNERSBORG

En vacker relief i vitglaserad fajans pryder en av kakelugnarna från 1800-talet på Vänersborgs residens. Det här var något av en revolution. Tillverkningen av kakel mekaniseras på 1840-talet. Genom att torrpressa plattor under högt tryck kunde man skapa mängder av nya dekorelement.

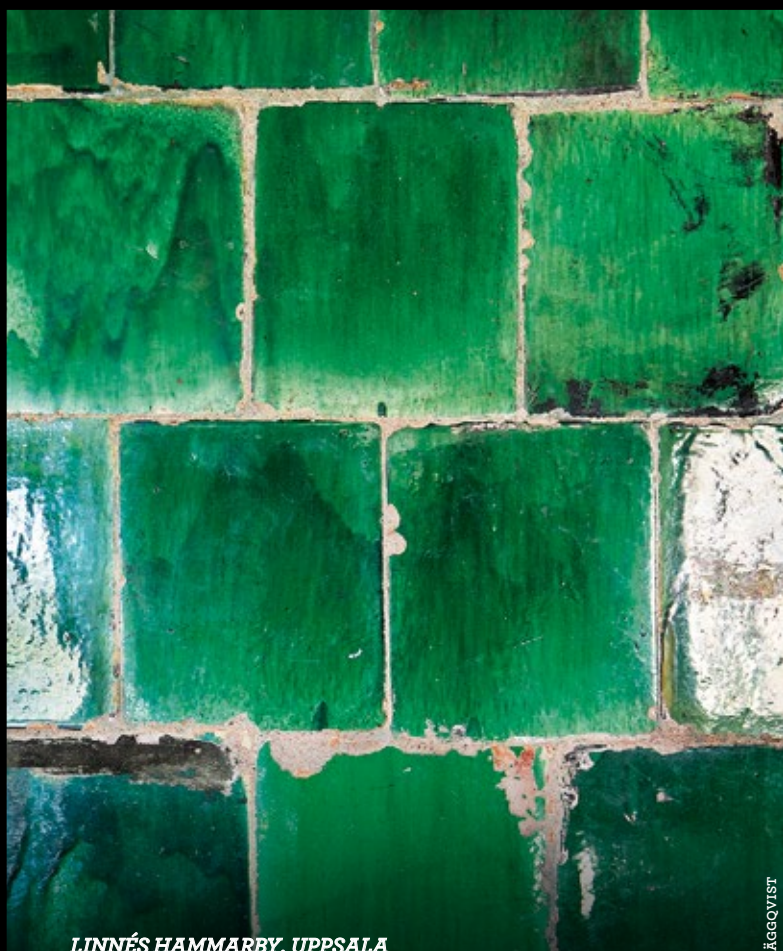
FOTO ÅKE E:SON LINDMÄN

RESIDENSET I VISBY

Kaklet på denna ugn i Visbys residens strålar. Det är den mytiska nordstjärnan, ett populärt kakelmotiv under 1600- och 1700-talen. I skuggan av den franske solkungen jämförde vår svenske kung sig med nordstjärnan. En urgammal symbol som också symboliserat forskning och vitterhet.

FOTO: LEVA HULTBERG

LINNÉ'S HAMMARBY, UPPSALA

Carl von Linné skaffade sig ett sommarställe med växter från världens alla hörn. Vinterns grönska består av en kakelugn med blyglaserat kakel. Den gröna färgen var vanlig på enklare kakel under 1700-talet. Enkelt, men vackert, när plattorna skiftar från mörkt till ljust. Grönt är skönt!

FOTO JEANETTE HÄGGVIST

KALMAR SLOTT, KALMAR

På denna ugn på Kalmar slott från mitten av 1700-talet växer blommor och blad. Kaklet är vitglaserat, och platta för platta pryds av färggranna buketter. Den här typen av kakel kallas polykromt. Kanske har du hört talas om Marieberg, den mest kända svenska tillverkaren?

FOTO: EMELE ENGVALL

AMBASSADEN I LISSABON

Portugal, Spanien och Brasilien har en tradition av att klä byggnader med kakel, ofta i blått. Plattorna kallas för Azulejos, vilket betyder ungefär »de blå«. Ett fritt motiv som detta, inifrån ambassaden i Lissabon, krävde att konstnären satte samman plattorna redan före bränningen.

FOTO ÅKE E:SSON LINDMÄN

HOLLÄNDSKA VÅNINGEN, TULLGARNNS SLOTT

Spisen i Holländska våningen från 1880-talet är klädd med holländskt kakel. Inte oväntat har den bidragit till att ge rummets dess namn. Blå trädkronor susar i kaklets mitt. Drömmen om det blå porslinet från Kina gav inspiration till den holländska produktionen av blåvit fajans i Delft.

FOTO JACOB HIDEEMARK

FIGUR OLLE NYMAN, RIYADH

När olyckan är framme – släng inte det trasiga kaklet. Gör som konstnären Olle Nyman. Återvinn och gör något nytt! Finurligt, eller hur? Den här figuren finns på ambassaden i Riyadh och är sammansatt av färggranna, glänsande skärvor av glas, porslin och fajans.

FOTO ÅKE E:SSON LINDMÄN

VÄGGFAST KONST I KINA SLOTT

Kina slott har fått sina vackra tapeter konserverade, denna gång av experter som vet hur man arbetar med kinesiska papperstapeter. Nu bjuds besökarna på den färgprakt som det Kinavurmande svenska 1700-talet så gärna ville se.

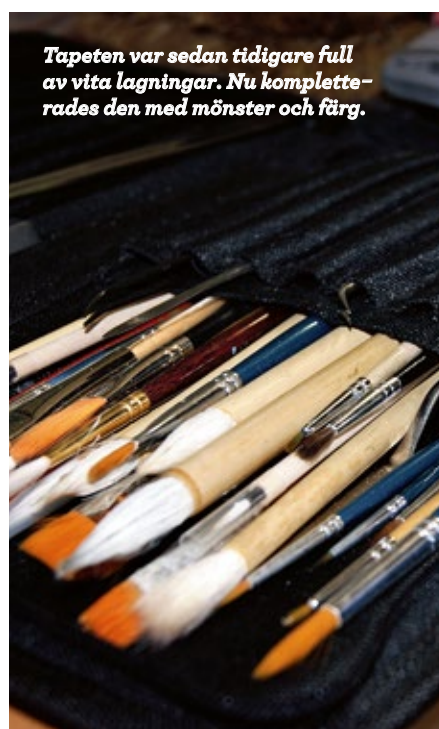
TEXT Annica Kvint FOTO Henrik Garlöv/Kungahuset

»När luftfuktigheten ökade expanderande pappret, medan den textila duken istället krympte«

Mark Sandiford är en av Europas mest kunniga tapetkonserveratorer och specialist på asiatiska papper. Här i dialog med drottning Silvia.

- Kina slott är ett kungligt lustslott i Drottningholms slottspark i Stockholms län. Det uppfördes i sin nuvarande skepnad mellan åren 1763 och 1769 efter ritningar av Carl Fredrik Adelcrantz.
- Slottet har en av Europas främsta rokokoinredningar med kineserier och finns med på Unescos världsarvslista.
- Drottning Lovisa Ulrika fick slottet i födelsedagspresent 1753 av kung Adolf Fredrik.
- Papperstapeten på Kina slott håller en mycket hög konstnärlig höjd. Alla ytterkonturer i mönstret är tryckta med träblock och alla färger är handtryckta.
- Som en hälsning till framtida generationer passade konservatorerna på att sy in en »skatt« bakom tapeten. En bit av den ursprungliga väven och några rostiga spikar lades i ett litet paket och syddes in bakom tapeten direkt till höger om entrén.

Tapeten var sedan tidigare full av vita lagningar. Nu kompletterades den med mönster och färg.

Daniel Gillberg, svensk papperskonservator verksam i Norge, deltog också i arbetsgruppen som leddes av Helen Skinner.

Fuktfläckar. Missfärgningar. Revor, bucklor, hål och gamla lagningar. Papperstapeten i kabinetsförmaket på Kina slott mätte verkligen inte bra när papperskonservatorn Helen Skinner kallades till slottet för att göra ett åtgärdsförslag sommaren 2011.

Fyra år senare har tapeten i kabinetsförmaket fått ett helt nytt liv. Mönsterbilden med ett naturmotiv är intakt igen. Revorna och bucklorna är borta.

– Vi var ett bra team som jobbade med konserveringen, konstaterar Helen Skinner, som tidigt involverade både Mark Sandiford, en av Europas mest kunniga tapetkonserveratorer, och Daniel Gillberg, svensk papperskonservator verksam i Norge.

VÅREN 2013 KUNDE de sätta igång arbetet och nio månader senare var det klart.

Ett av flera dilemman i Kina slott var att inomhustemperaturen och luftfuktigheten varierat mycket över tid. Papperstapeten och den linneväv den var monterad på var nämligen två material som reagerade väldigt olika på omgivningen.

– När luftfuktigheten ökade expanderande pappret, medan den textila duken istället krympte. Den motrörelsen hade med tiden orsakat stora bucklor och sprickor, säger Helen Skinner.

Inte blev det bättre av att konservatorer på 1960-talet hade installerat plexiglas för att skydda tapeten. Plexiglaset fästes nämligen med tjocka skruvar rakt igenom tapeten. Skruvarna orsakade hål och sprickor och bidrog i själva verket till att förstöra det som skulle konserveras.

– När plexiglas, tejp och plast var nya material betraktades de som fantastiska och användes till allt, konstaterar Helen Skinner. Nu vet man att de inte alltid lämpar sig, men man måste vara ödmjuk. Papperskonservering är inte någon abstrukt kunskap. Tekniker och material utvecklas ständigt.

Originaltapeten är sinnrikt konstruerad av flera lager asiatiska papper, lagda i motsatt fiberriktning, så att det bildas luftfickor emellan.

Fuktfläckarna berodde på att tidigare konservatorer lagat tapeten med europeiskt papper, vilket med tiden fått det asiatiska pappret att reagera.

På en av panelerna fick den här fågeln ett nytt liv i enlighet med originaltapeten.

Det var på drottning Lovisa Ulrikas födelsedag 1753 som kung Adolf Fredrik överraskade henne med ett litet kinesiskt lustslott i Drottningholmsparken. Det var en mycket uppskattad födelsedagspresent, och dessutom en present som låg i tiden – i mitten av 1700-talet vurmade hela Europa för kinesier. Träbyggnaden ersattes på 1760-talet av en mer gedigen byggnad, som innehåller en av Europas i dag främsta rokokoinredningar med kinesier.

TAPETERNA PÅ KINA SLOTT tillverkades, precis som andra kinesiska tapeter på den tiden, av tre lager handgjort, tunt orientaliskt papper. Det första pappret håller tryck och färg medan de två andra lagren ger stöd åt det första. Helen Skinner poängterar hur viktiga Mark Sandifords detaljerade kunskaper om kinesiskt 1700-talspapper var i sammanhanget.

– För mig var det nytt med de tunna asiatiska pappren i

flera lager. I Sverige använde man på 1700-talet framför allt grovt, högkvalitativt, handgjort papper, säger hon.

De stora färgfläckarna på tapeten hade faktiskt just med bristande papperskunskap att göra. Tidigare konservatorer hade lagat tapeten med europeiskt papper, vilket med tiden fått det asiatiska pappret att reagera. Tjockt lim hade också lämnat fula märken.

Efter noggrann granskning av tapeten bestämde sig Helen Skinner, Mark Sandiford och Daniel Gillberg för att byta ut den bakomliggande textila duken och att förstärka konstruktionen med träramar för att stärka tapetens mekaniska spänst. Men också estetiken bedömdes som viktig. I dialog med slottsarkitekten och representanter för Statens fastighetsverk och Riksantikvarieämbetet bestämdes att alla vita ifyllningar skulle fyllas i med mönster och färg.

På en av panelerna saknades till exempel två små fåglar som grälade om en mask. De återskapades, i samtal med drottning Silvia, i enlighet med de fåglar som syns på väggen mittemot.

»För mig var det nytt med de tunna asiatiska pappren i flera lager. I Sverige använde man på 1700-talet framför allt grovt, högkvalitativt, handgjort papper«

FOTO: STINA SVANTESSON

I KONSERVATORERNAS REKOMMENDATIONER för framtiden ingår nu en uppmaning om att försöka hålla en så jämn temperatur som möjligt i slottet. Man rekommenderar att visa tapeten utan plexiglas och i stället avskärma den med rep. Dessutom kommer fönstren att förses med UV-filtrer för att skydda tapeten från solljus.

MEN SKYDDASPEKTERNA MÅSTE självklart vägas mot andra aspekter – som att det är viktigt att göra vårt kulturarv tillgängligt. Helen Skinner är väl medveten om att konservatorernas uppdragsgivare i det här fallet var såväl kungen och drottningen som Statens fastighetsverk och ytterst hela det svenska folket, som genom skattsedeln har varit med och betalat konserveringen.

–Det är viktigt att den här typen av miljöer får leva vidare. Men man måste samtidigt inse att allt förgås förr eller senare. Det vi kan göra är att förhålla förfallet. *

MARIE EDMAN-FRANZÉN, TEKNISK FÖRVALTARE, SFV:

FOTO: MELKER DAHLSTRAND

helst tänka mer förebyggande, inte minst vad gäller inomhusklimatet. Nu har slottet i princip utomhusklimat inomhus och det fungerar inte optimalt. Samtidigt är det viktigt att gå varsamt fram med denna gamla klenod. Det finns en del rum i slottet, där vi måste fortsätta våra undersökningar för

»Min förhoppning är att vi ska hitta vägar för att fördröja det oundvikliga åldrandet i byggnaden. Vi måste vårda och

*att förstå vad det är som nu ses: är pigmenten i tapeten blekta eller är det en kraftigt retuscherad yta från 1960-talet vi tittar på? Det känns tryggt att veta att tapeten i kabinettsförmaket nu hänger så skyddat den kan och att den, tack vare sin intrikata upphängning med luftfickor, ska slippa få nya sprickor. I framtiden hoppas jag kunna ge besökarna en glimt av den färgglädje som mötte ögat på 1700-talet. Tapeten är delvis mycket blekt, men när de förgyllda listerna skruvades ner, så uppenbarade sig en fantastisk färgprakt.«
Annica Kvint*

På strövtåg genom
FEM SEKLER

Få slott i landet har präglats så starkt av drottningar som just Drottningholm. Och ingen annanstans i Sverige är det möjligt att så tydligt uppleva olika historiska trädgårdsideal sida vid sida. Cecilia Bengtsson går på upptäcktsfärd i Sveriges första världsarv.

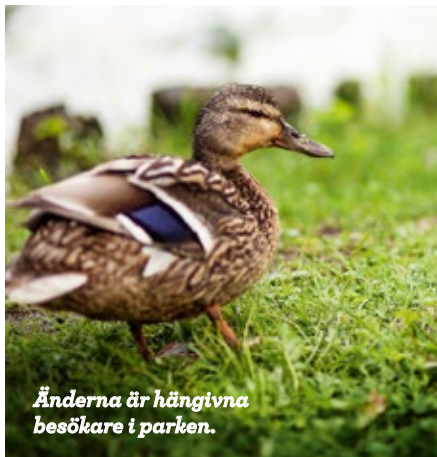
»En tydlig mittaxel leder ögat genom barockträdgården med sin hårt tuktade grönska.«

Solen glittrar i Mälarens vatten när turbåten anländer till Drottningholms brygga framför det som sedan 1981 är kungafamiljens hem. Här har kungar och drottningar levt sedan 1580-talet. Dagen är vikt för upptäcktsfärd och den klarblå vårhimlen lovar några sköna timmar i parkens skira grönska.

Innanför de förgyllda grindarna möter en storslagen syn. En tydlig mittaxel leder ögat genom barockträdgården med sin hårt tuktade grönska, helt enligt 1600-talets franska ideal. Denna del av parken skapades på Hedvig Eleonoras initiativ i slutet av 1600-talet. I år är det 300-årsjubileum av hennes dödsdag och i rabatten prunkar ett namnchiffer till hennes ära. Utmed långsidorna står nyplanterade lindar i raka rader. Parken förnyas, även träd har begränsad livslängd.

Mitt i axeln porlar Herkulesfontänens vatten ikapp med kaskaderna i närheten. Att få fram vatten till en fontän var inget lätt uppdrag. Till det behövdes en skicklig yrkesman, en fontänör. Från stora dammar bortom parken transporterades vattnet fram med hjälp av urholkade stockar. Men det lär ha dröjt ända in på 50-talet

FOTO: PETRUS IGGSTRÖM

Änderna är hängivna besökare i parken.

FOTO: PETRUS IGGSTRÖM

Kronan bjuder på kallt vatten en varm sommardag.

KORT OM DROTTNINGHOLM

- Marken köptes av Gustav Vasa på 1550-talet.
- Fick sitt namn på 1580-talet som en hyllning till Katarina Jagellonica.
- Änkedrottning Hedvig Eleonora köpte slottet 1661, men på nyårsaftonen samma år eldhärjades byggnaden. Hon anlät arkitekt Nicodemus Tessin d.ä. för att rita ett nytt slott, vilket kom att bli det nuvarande. Byggnadsarbetena startade 1662 och det nya slottet stod klart 37 år senare, 1699.
- Lovisa Ulrika gjorde slottet till en mötesplats för tidens lärde. Hon grundade Kungl. Vitterhetsakademien 1753, samma år som det första Kina slott byggdes.
- Gustav III lät förvandla träskområdet till en engelsk park på 1780-talet. Drottningholmsteatern hade sin första glansperiod under hans tid och är världens bäst bevarade teater från 1700-talets andra hälft.
- Sedan 1981 har vårt nuvarande kungapar sitt hem här.
- Blev Sveriges första världsarv 1991.

innan man fick någon verklig fart på fontänen.

»Vi springer uppför kullen där borta«, ropar några barn och syftar på Munckens kulle, som syns i ena änden av mittaxeln från Herkulesfontänen. Det var nog det där suget far och son Tessin ville skapa. Kanske ingen sprängmarsch, snarare vandra värdigt, men ändå. Väl uppe vid statygruppen Castor och Pollux kan den som vänder sig mot slottet återigen få den där hisnande känslan.

SOM SIG BÖR har Drottningholm flera alléer; de leder besökaren vänligt men bestämt mot sitt mål. Precis som drottning Lovisa Ulrika gjorde på sin födelsedag 1753, kan dagens besökare ta sig fram genom en allé av kastanjer mot ett exotiskt litet lustslott där Kina möter Europa. Innan drottningens ursprungliga lilla träslott byggdes var här vildvuxen jaktmark. I dag surrar Kina slott av språk från jordens alla hörn.

På väg mot Floras kulle sitter en skylt som leder till Kärleksstigen. Det sägs att det var här någonstans som Daniel Westling friade till kronprinsessan Victoria. Och oavsett om det är sant, hade själva tanken säkert glatt farfars far Gustav VI Adolf, när han gav i uppdrag att planera Kärleksstigen på 1960-talet.

FOTO: PETRUS IGGSTRÖM

Antikens Apollon med sin lyra.

FOTO: PETRUS IGGSTRÖM

Här spirade kunglig kärlek sägs det, men alla kan såklart ha glädje av en vacker stig.

DROTTNINGHOLM – EGEN PROMENADAPP

Drottningholm har cirka 700 000 besökare varje år. Många av dem är utländska gäster som kommer på tider när Drottningholms slott, Kina slott och Drottningholmsteatern är stängda. För den som vill upptäcka Drottningholm på egen hand, har SFV tagit fram appen »Drottningholm – promenader i slottsparken«, som kan laddas ner på **App Store** och **Google Play Store**.

Först ut är »På promenad genom världsarvet Drottningholm«. Nio stopp ger besökaren en inblick i slottsområdets spännande historia. Nästa år kompletteras appen med en promenad, som berättar om parkens många brons- och marmorskulpturer.

Satsningen är ett led i det uppdrag SFV haft de senaste åren att tillgängliggöra och levandegöra olika besöksmål och berätta dess historia. »På promenad genom världsarvet Drottningholm« finns på såväl engelska som tyska och finska. Ambitionen är att ett antal av slottsområdets 24 berättande skyltar, som i dagsläget går att läsa på svenska och engelska, så småningom ska finnas översatta till ytterligare språk i appen.

FOTO: ELISABET HESSEBORN

Gå på upptäcktsfärd i grönskan! Hemliga rum och oväntade öppningar – roar och förvirrar alla åldrar.

Barn har i alla tider lockats av labyrinten i den engelska parken. En italiensk renässansidé – en lek i syfte att förvirra och vilseleda. Men i dag springer man knappast vilse. Av de tre meter höga lindhäckarna, som fanns här under Gustav III:s tid, finns bara rester kvar. Men det går att ana den ursprungliga formen som klipps fram i gräset. Trots den relativt långa promenaden finns det spring kvar i benen och barnen letar sig fram till labyrintens mitt och tillbaka igen, innan de ansluter till sina familjer.

DET ÄR MÅNGA som skänker Gustav III en tacksam tanke när de slår sig ner på picknickfiltarna och packar upp sina medhavda matsäckar. Det är svårt att föreställa sig att detta lummiga landskap var träskmark och böljande ångar innan denna konsternas beskyddare och nöjeslystna kung gjorde verklighet av sina visioner på 1780-talet och lät anlägga en engelsk park enligt naturens egen skönhet, med små vattendrag och stigar. Han beskrev den som »dessa mina lediga stunders älskade verk och mina bekymmers ljuva tillflykt« – en park som fortfarande drygt 230 år senare har en stark dragningskraft på svenska och utländska besökare i alla åldrar. Världigt ett världsarv. *

FOTO: ELISABET HESSEBORN

Ett rosa lustslott från Kina väntar i änden av allén – fyllt med klockor, bjällror och kuriosa figurer.

*En skönhet speglar sig
i Mälarens vatten.*

FOTO: ÅKE E:SSON LINDMAN

1. Drottningholms slott
2. Herkulesfontänen
3. Boskékvarteren
4. Kina slotts kastanjealléer
5. Kina slott
6. Kärleksstigen
7. Labyrinten
8. Engelska parken
9. Drottningholmsteatern

*Parken är stor. På kartan
syns tydligt barockträd-
gårdens strikta form intill
den engelska parkens
slingrande vattensystem.*

ILL: AGNES MISKI TÖRÖK

BRONSPLATS

LJUSET REFLEKTERAS I den mörka ytan – två glänsande gossar av brons vilar åter på varsin sockel på sjöparterren vid Drottningholms slott. Där har vi den mytologiska greken Herkules som barn. Han fattar tag om en orm, vars huvud sprutar en vattenstråle. I den antika myten ströp gossen två ormar från den svartsjuka gudinnan Hera. Under renässansen kom ormen att symbolisera ondskan och Herkules kristendomens styrka. Hjälten Herkules speglas av ännu en pojke. Han har tagit ett ordentligt tag om en gås. Den har antagits symbolisera högmodet, som tyglas av det oskuldsfulla barnet.

Skulpturerna är utförda omkring 1615 av den holländske skulptören Adriaen de Vries och är del av ett krigsrov från Danmark 1659. Under mer än hundra år låg de sedan i varsin fontändamm i barockträdgården på Drottningholms slott. I början av 1800-talet flyttades skulpturerna till andra platser i parken.

Numera är originalen väl skyddade inomhus och Nationalmuseum, som har världens största samling av de Vries-skulpturer, har ombesörjt nya gjutformar och Statens fastighetsverk har stått för avgjutningen. Nu väntar de nya gossarna på att få permanenta platser, förhoppningsvis i de fontändammar där de först placerades.

TEXT ELISABET HESSEBORN

Läs om hur det gick till vid gjutningen av bronspojarna i Kulturvärden nr1 2015.

Sommarens FAVORITER

*Varje dag arbetar vi med Sveriges vackraste fastigheter.
Här är ett urval av våra sommarpärlor.*

KAVALJERSFLYGELN PÅ GRIPSHOLM

»GRIPSHOLM – min barndoms drömslott med torn, kanoner och valv. Men när jag som vuxen fick möjlighet att arbeta på slottsarkitektkontoret var det den enklaste av byggnaderna som väckte allra mest intresse. Kavaljersflygeln på yttre borggården är egentligen något av ett hastverk – tro mig, jag har stått i en lerig grop utanför och letat efter grundläggningen...

FASTIGHETEN UPPFÖRDES på mycket kort tid för Gustav III:s hov under en period då han intresserade sig för, och besökte, Vasaslotten. I dag har den en av Sveriges bäst bevarade 1700-talsinteriorer. Jag tilltalas av enkelheten i fasaden,

planen, materialen. Allt är så minutiöst och effektivt utfört. Det skulle lika gärna kunna vara en supermodern studentkorridor – små rum efter varandra i fyra våningar. Men då önskar man att ljuset var lika fint behandlat och materialen lika väl omhändertagna för samtidens studenter.

VARJE KAVALJER, eller hovdam, hade ett rum med ett krypin, som betjänten fick dela med pottstolen. Kanske inte så trevligt. Men det är just det – utöver att byggnaden och interiörerna är så oerhört vackra, berättar de om en relativ svensk fattigdom. Även vid hovet levde man så här, och det ansågs bra då.

Betjänternas arbetsmiljö var påver, men säkert bättre än många andras på den tiden, de hade i alla fall en egen brits.

UNDER SENARE DELEN AV 1900-talet bodde sommarguiderna på de övre våningarna – det gick livat till ibland, kan man gissa. I dag är det svårt att visa flygeln, rummen är små och ytskikten känsliga. Men man kan gå förbi och veta att där inne finns någonting så märkligt som en nästan helt bevarad miljö från 1700-talet. En byggnad som långa tider framöver kan förmedla något om människors olika villkor. I tystnad och ljus.«

Torun Hammar, chef projektledning, SFV

Hovdala slott.

SPÄNNING PÅ BÄCKASKOG – LUGN PÅ HOVDALA

»ATT VÄLJA EN FAVORIT bland våra fina fastigheter går helt enkelt inte. Vart jag åker beror på om jag vill ha spänning och upplevelser eller om jag behöver lugn och ro.

För en händelserik utflykt åker jag gärna till Bäckaskogs slott med sin historia. Det började som kloster på 1200-talet, men blev danskt slott och fick sin nuvarande form på 1500-talet. Det är som ett riktigt sagoslott med vindlingar och vrår, med en trevlig restaurang och fantastiska rum. Här bjuds på mustiga berättelser om älfångst, inmurade munkar och det sägs till och med att det spökar.

Men vill jag dra mig undan och få godis för själen, då finns det inget som går upp mot vackra Hovdala slott och den underbara, helande trädgården. Slottet spelade en viktig roll i gränsfejden mellan Sverige och Danmark under snapphanetiden, men nu är det frid och ro och ett populärt utflyktsmål.«

Maria Nordh, fastighetschef Lund

PICKNICK PÅ TULLGARN

»EN SOMMARTRADITION som jag och ett par vänner har är att susa förbi Stockholm ner mot Vagnhärads lugn och dess pärla Tullgarns slott. Efter några småstopp för loppis och glass tar grusvägen med de omgärdande slätterna oss till Sveriges vackrast belägna slott. Ute på en udde, med havet och lummig grönska som granne, tornar detta sommarslott upp sig, och det gör oss aldrig besvikna. Det är inte en slump att det 1881 blev sommarbostad för den blivande Gustav V och hans gemål Victoria von Baden. Något som de lämnat efter sig, och som man absolut måste se när man är där, är vestibulen vars väggar är klädda med handmålade holländska kakel. Oslagbart är att mitt i natten gå och ta ett nattdopp vid bryggan eller att bara sitta och titta på svanarna, som gjort sig hemmastadda inne i viken vid de biologiska dammarna, som är en upplevelse i sig. Här finns allt man kan önska för en sommartillflykt – ett värdshus med grillkvällar, kultur, bad... och spöken.«

*Annie Andersson,
förvaltningsassistent Uppsala*

Tullgarn gör aldrig någon besviken.

DALARÖ SKANS MED OMGIVNINGAR

»ETT AV MINA SMULTRONSTÄLLEN är Dalarö i Haninge kommun, där jag är uppväxt. Här kan man ta sköna promenader på de mysiga små vägarna och på sidorna skymtar lummiga trädgårdar och havet som glittrar.

Dalarö skans, strax utanför Dalarö, är värt ett besök för sin historia och den vackra utsikten över Mysingen. Den första enkla skansen uppfördes 1656. Men den uppfyllde inte tidens krav och 1683 ritade generalkvartermästaren Erik Dahlbergh ett förslag till förbättring och förstärkning av anläggningen. Den var färdigbyggd först 1724, 20 år efter Dahlberghs död.

Tullhuset med museum berättar en spännande historia om Dalarö och kaféet har en fin uteservering där jag ofta hamnar. Har man med sig matsäck, så är Lotsberget den bästa platsen - utsikten går inte att beskriva, den måste upplevas.

Det är lätt att ta sig ut till Dalarö, med pendeltåg från Stockholm till Handen och därifrån buss eller med Vaxholmsbåt från Stockholm.«

*Helene Haaf,
receptionist på huvudkontoret*

*S:t Lars kyrkoruin
(ruinen till vänster)
släpper loss fantasin.*

FOTOGRAF BENGT A LUNDBERG

NYA PERSPEKTIV FRÅN S:T LARS KYRKORUIN

»FÖR MIG ÄR Sankt Lars kyrkoruin i Visby en byggnad som representerar Sommarsverige och mina barn-domssomrar. Kyrkan är från 1200-talet och det som är speciellt är att det är en bysantinsk kyrka som är helt symmetrisk i sin grundform, där kyrkans sidoskepp är lika djupa som mittskeppets. Det vanliga är annars medeltida tyska kyrkor där mittskeppet är längre.

S:t Lars är en mycket välbevarad ruin och jag tycker det är spännande att försöka »läsa in« vad det är jag ser, vad hål och nischer kan ha innehållit på den tiden. Det är också helt fantastiskt att man kan vandra omkring inne i murarna och gå upp på taket. Väl däruppe kan man titta ut över hela den medeltida staden.«

*Erik Kampmann, SFV:s tekniska
förvaltare på Stockholms slott*

FOTOGRAF ÅKE E: SON LINDMÅN

*Det är lätt att ta sig till
Dalarö skans vid Mysingen.*

Orangeriet vid Fredriksborg.

GO-FIKA PÅ FREDRIKSBERG

»MIN FAVORIT ÄR Fredriksborgs fästning utanför Oxdjupet, den märkliga fästningen, som nu har blivit ett fint utflyktsmål med hotell, café och restaurang. Jag rekommenderar en rundtur med bil genom Värmdö, från Gustavsberg längs slingriga landsvägar fram till Fredriksborg. Där kan man ta en paus, följa båttrafiken och njuta av den fantastiska utsikten över Oxdjupet med god fika eller lunch. Eller göra ett besök i Smörasken, som den runda

fästningen kallas. Därefter skulle jag ta färjan över till Rindösidan, vidare förbi Vaxholm och avsluta med en liten promenad i Bogesundsländets marker. En heldagstur, garanterat – allra helst med övernattnig på Vaxholms kastell. Dessutom är denna plats alldeles speciell för mig, som så många gånger anlänt till Stockholm eller lämnat Stockholm med en färja till eller från Finland.«

*Marja-Leena Pilvesmaa,
administrativ direktör, SFV*

Berättelser att bevara, använda och utveckla

Statens fastighetsverk förvaltar lejonparten av landets statliga byggnadsminnen. Statliga byggnadsminnen! Ja, vad är det?

FOTO: PETRUS IGGSTRÖM

Karin Gold Cox

- Ett byggnadsminne är en byggnad, anläggning, park eller trädgård som enligt länsstyrelsen har synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

- Ett statligt byggnadsminne är utsett av regeringen och förvaltas av staten.

Byggnadsminne är ett ord sammansatt av byggnad och minne, som vi kan välja att tänka på som byggnaden som minne eller byggnadens minne. Dessa miljöer är utvalda för att sparas till kommande generationer. Det är miljöer, minnen och påminnelser. De berättar något om hur de byggdes, vem som byggde dem, vem som var arkitekten och de berättar något om Sverige. Vi har använt oss av ett traditionellt berättande på ett utestängande sätt med årtal, byggherre och arkitekt. I bästa fall berättar vi att Vasabröderna kämpade om makten och satt fängslade på något slott. Men det finns också andra historier att berätta om dessa platser som inte kommit till uttryck ännu. Vi tror att dessa historier kan påverka delaktigheten och engagemanget i kulturmiljöerna hos fler människor i samhället.

DET UPPDRAG SFV har enligt regleringsbrevet är att fastigheternas värden, inklusive kulturmiljö- och naturvärden, ska bevaras, användas och utvecklas. Vår kärnverksamhet är att förvalta fastigheter och ta hand om tak, väggar, golv, mark och hyresgäster.

Berättandet kring fastigheterna vi förvaltar är också en viktig del. SFV förvaltar många viktiga platser där makten har verkat under århundraden. Det kan till exempel vara länsresidens, kungliga slott eller fästningar. Staten, eller makten, har markerat sin närvaro i lokalsamhället på olika sätt i olika tider. Hur har platsen använts? Varför var detta en viktig plats för makten? Varför har staten tyckt att det var bra att finnas här?

Maktens närvaro måste ha påverkat lokalsamhället på något sätt. Hur?

Hur försörjdes makten på platsen, var kom maten ifrån? Här finns utrymme för efterforskningar ur flera perspektiv och fackområden, som etnologi och historisk kulturgeografi, för att utveckla berättelserna om vilka som verkat i dessa miljöer inom det landområde vi i dag uppfattar som Sverige.

OM VÄGGAR KUNDE tala är ett talesätt. Och i många fall kan väggarna tala. Väggarna kan tala om för oss vilka färger eller tapeter som varit på modet en viss tid. Eller i vilka proportioner ingredienserna ska vara till putsen. I

flera statliga byggnadsminnen finns utrymmen som använts som Kronomagasin. Där förvarades säd, som en typ av bank för befolkningen då det var missväxt och maten skral eller om utsädet hade ruttnat. Kronan = staten på den tiden.

Historia är ett cykliskt förlopp. Nutid kopplas till dåtid. Nyhetssändningarna berättar om oroliga tider i andra delar av världen just nu. Flera av de platser SFV i dag förvaltar som monument är i själva verket minnen från en orolig tid i Sverige. I fastigheterna hittar vi berättelser om inbördeskrig, brödråd, hur kungen eller krigsmakten ska försörjas eller konkurrens om maten och jobben. Parallellt till det som pågår på många platser i världen har ju självklart också hänt i Sverige, men ingen av oss som lever nu har upplevt det. Men fastigheterna – och källorna kopplade till dem – kan minnas och återberätta för oss. Vad kan vi hämta ur våra statliga byggnadsminnen som berättar om misstag vi kan lära oss av för att inte upprepa igen? Hur gick Sverige från despotism till demokrati?

Varför har Kungl. Maj:t eller regeringen valt att spara dessa statliga byggnadsminnen? Vilken resurs kan de vara?

STATLIGA BYGGNADSMINNEN KAN ses som en potential i demokratiarbetet. Det är ett sätt att bevara, använda och utveckla de statliga byggnadsminnena.

Karin Gold Cox, gruppchef Kulturmiljöstöd

Prenumerera på Kulturvärden eller ändra din prenumerationsadress:

www.kulturvarden.prenservice.se eller ring 0770-457 152.

Mot en expeditions- och portoavgift på 150 kronor

får du fyra nummer av Kulturvärden.

– Ursäkta, var är mitt slott?

– Här!

Vad vill du göra idag? Besöka ett slott, äta lunch på en fästning eller varför inte njuta av utsikten från en fyr? Vi hjälper dig att hitta utflyktsmål och visar vägen dit.

Allt du behöver göra är att ladda ner Sevärt, vår app för iPhone och Android. Leta i kartan eller bläddra i listan och peka så tar vi dig på upptäcksfärd till natur och kultur! Välkommen!

Statens fastighetsverk

P.S. Om du inte har en smartphone hittar du sevärdheterna på www.sfv.se/sevart

